

Kraków, 28.03.2024 r.

dr hab. Norbert G. Pikuła, prof. UKEN

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Katarzyny Hyży

Doświadczenia zawodowe i ich uwarunkowania w narracjach asystentów rodziny

przygotowanej pod kierownictwem naukowym

prof. dr hab. Zdzisława Wołka

Wprowadzenie

Zagadnienie odnoszące się do pracy z rodziną, szczególnie z rodziną wymagającą wsparcia, pomocy, są przedmiotem rozważań pedagogów społecznych, w perspektywie czasu historycznego poczynając od tak wybitnych osobowości, jak Helena Radlińska, a skończywszy na współczesnych reprezentantach tej subdyscypliny jak Stanisław Kawula, Wiesław Theiss i Barbara Smolińska Theiss. Cennym uzupełnieniem dyskursu w zakresie badań nad rodziną oraz innowacyjnych metod pracy z nią w sytuacjach trudnych, kryzysowych wpisuje się praca doktorska mgr Katarzyny Hyży, poszerzając go o perspektywę asystenta rodziny. Należy zauważyć, już we wstępie, że przedstawione w pracy doświadczenia zawodowe asystentów rodziny oraz ich uwarunkowania są problematyką nowatorską i dotychczas w takim zakresie i perspektywie przyjętej przez doktorantkę – nieobecne w literaturze. Dotychczas zagadnienie asystenta rodziny poza regulacjami prawnymi i opisanymi praktycznymi działaniami tej grupy zawodowej osób i samego zawodu (powołanego zaledwie kilkanaście lat temu) podejmowali nieliczni badacze (m.in. A. Żukiewicz). Stąd też można uznać, że w podjętym obszarze problemowym praca ta jest innowacyjna i pionierska.

Praca doktorska Pani mgr Katarzyny Hyży skłoniła mnie do kilku ważnych refleksji, które mają swoje odzwierciedlenie w wysokiej ocenie recenzowanego dzieła. Pierwsza związana jest z przyjętym podejściem do znaczenia pracy asystenta rodziny dla wzmocnienia jej prawidłowego funkcjonowania, przywrócenia względnej równowagi, pokonania pojawiających się trudności. Druga odnosi się do perspektywy analitycznej i badawczej, która zmaterializowana została w przyjętych ramach teoretycznych, ukierunkowujących badania

bazujące na specyficie interpretowania doświadczeń zawartych w narracjach asystentów rodziny odnoszących się do ich pracy zawodowej i zawodowej kariery lokowanej w koncepcji Donalda Supera. W pracy zawarte jest wartościowe założenie rozpoznania doświadczeń wykraczających poza proceduralne, formalne, prawne wyobrażenie roli asystenta rodziny, jego znaczenia dla budowania równowagi społecznego, emocjonalnego, ekonomicznego życia rodziny doświadczonej kryzysami, problemami, sytuacjami trudnymi, których pokonanie bez obecności asystenta byłoby niemożliwe.

Słuszność podjęcia zagadnienia badawczego przez Doktorantkę poza brakiem badań w pedagogice w tym zakresie i w przyjętej perspektywie metodologicznej, wynika również z potrzeby rozpoznania i dookreślenia profilu profesjonalnego asystenta rodziny, bowiem uwidoczniony zespół cech, motywów działania i tendencji samorozwojowych asystentów rodziny, ukazuje nowy, nieznanym dotąd obraz osób podejmujących pracę zawodową w tym nowym wciąż na rynku pracy zawodzie o specyficznej misji społecznej.

Wobec powyższego już w tym miejscu recenzji należy podkreślić szczególną wartość dysertacji przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Zdzisława Wołka. Doktorantka podejmuje bowiem temat rzadko wybierany przez pedagogów, jako obszar badań, szczególnie w perspektywie teorii ról zawodowych, specyfiki i miejsca pracy. Już sam fakt podjęcia teoretycznego i empirycznego opracowania wyróżnionej w tytule kategorii, a także wybór podejścia badawczego świadczy o tym, że projekt naukowo-badawczy mgr Katarzyny Hyży jest wielowątkowym i interdyscyplinarnym, znacząco wpisującym się w najnowsze trendy badań, a mającym swoje konsekwencje dla rynku pracy i zatrudnienia, polityki społecznej czy kształcenia do zawodu.

Formalna struktura pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 385 stron i składa się ze wstępu, sześciu głównych rozdziałów i zakończenia, a także wykazu bibliograficznego (ok. 250 pozycji wraz z aktami prawnymi i źródłami netograficznymi), spisów tabel, rysunków i modeli.

Rozprawa ma spójną i logiczną strukturę. Składa się z krótkiego *Wstępu*, zapowiadającego specyfikę pracy i jej główne przesłanki naukowo-badawcze oraz sześciu głównych rozdziałów i przyporządkowanych im podrozdziałów o zróżnicowanej i dobrze uzasadnionej problematyce. Uzasadnienia dla przyjętego układu i struktury są prawidłowe i odnoszą się do problematyki pracy, przyjętych celów oraz wybranej orientacji metodologicznej. Pierwsze trzy rozdziały odnoszą się do części – teoretycznej. Doktorantka omówiła w nich kluczowe kategorie pojęciowe wyprowadzając je z przyjętego myślenia

teoretycznego w obszarze tematu badawczego. Rozdział czwarty zawiera założenia metodologiczne realizowanego projektu naukowo-badawczego. Rozdział piąty odnosi się do sprawozdania z badań, w ujęciu problemowym, zaś rozdział szósty zawiera wnioski końcowe i rekomendacje. Całość zwieńczona jest *Zakończeniem*.

Należy podkreślić, że Doktorantka na każdym etapie konstruowania pracy ukazuje swoją intelektualną drogę, potrafi precyzyjnie formułować własne myśli, uzasadniać wybory, wskazywać źródła zainteresowań badawczych. Jest świadoma swoich celów, tego o czym pisze oraz potrafi uzasadniać naukowo-badawczą wartość podjętych działań.

Ocena teoretycznej zawartości dysertacji

Zawody pomocowe nie cieszą się dużym uznaniem prestiżowym i społecznym uznaniem, mimo, iż znaczenie pracy osób podejmujących aktywność zawodową skoncentrowana na człowieku w potrzebie oraz wynikające z niej zadania na rzecz drugiego człowieka z perspektywy pojedynczych ludzkich istnień i ich losów jest ogromna. Do zawodów tych zalicza się pracowników socjalnych, nauczycieli czy asystentów rodziny. Mimo małej popularności tych zawodów w ostatnich kilkudziesięciu latach, Doktorantka podjęła jednak trud zbadania osób wykonujących jeden z nich, czyli asystentów rodziny. Dodatkowo wybrała nie najłatwiejszą metodę badań, jak i obszar badań (doświadczenia osobiste), którego eksploracja wymagała czasu, zaangażowania, uwagi, skoncentrowania na badanym. Mimo niełatwego zadania badawczego, zagospodarowała go jednak z sukcesem, wykorzystując do tego założenia paradygmatu konstruktywistycznego. Dlatego też można już w tym miejscu stwierdzić, że projekt naukowo-badawczy Doktorantki stanowi cenne źródło poznania i wiedzy z obszarów dotąd w tym aspekcie i zakresie niezbadanych.

Część teoretyczna stanowi ciekawe studium literaturowe. Autorka w trzech rozdziałach poddała krytycznej analizie kategorie: rodzina, wsparcie rodziny, asystentura rodziny.

W pierwszym rozdziale *Rodzina współczesna* Doktorantka przeprowadza odbiorcę przez meandry funkcjonowania współczesnej rodziny coraz częściej zrywającej więzi i tradycje społeczno-kulturowe, dominujące jeszcze w społeczeństwie Polskim XX wieku, na rzecz nowych modeli rodzin oraz form i związków partnerskich współcześnie żyjących w zglobalizowanej przestrzeni społecznej i pod jej wpływem zmieniających się. Szczególnego znaczenia dla podjętego tematu badawczego nabiera w tym rozdziale podrozdział dedykowany *Problemom występującym w rodzinach współczesnych* (s. 20-25). Zagadnienia w nim poruszone przedstawia w sposób dojrzały, z dużym namysłem i wrażliwością na różnorodność trudności pojawiających się we współczesnych rodzinach.

Rozdział 2. *Wsparcie rodziny* w swym zamyśle i konstrukcji Doktorantka koncentruje na ujętych w następującym układzie problemowym i logicznym kategoriach: wsparcie rodziny, programy wspierające rodziny, pomoc społeczna dedykowana rodzinom (w tym instytucje pomocy społecznej i ich specyfika opatrzone wprowadzeniem w ujęciu ich rozwoju w czasie historycznym, zaprezentowanym w podrozdziale 2.3.1. *Rys historyczny*, s. 36-41).

W rozdziale tym w przypadku przygotowywania pracy do druku (do czego gorąco zachęcam) proponuję zmienić tytuł podrozdziału 2.1 z *Wsparcie rodziny w ujęciu problemowym* na *Formy i metody wsparcia rodziny ze względu na doświadczane problemy*

Najważniejszym dla problematyki badawczej pracy jest rozdział 3 *Asystentura rodziny* (taki tytuł jest w spisie treści, zaś w pracy tytuł rozdziału 3 brzmi *Asystent rodziny*, co w przypadku przygotowania pracy do druku oznacza dokładne zweryfikowanie tytułów rozdziałów i podrozdziałów w treści pracy ze spisem treści). Doktorantka skoncentrowała się w nim nie tylko na momencie wprowadzenia zawodu do katalogu zawodów oraz prawnego, czy kwalifikacyjnego (wykształcenie) uregulowania jego specyfiki, ale przede wszystkim na samej istocie, specyfice i sensie pracy asystenta rodziny. Na szczególne wyróżnienie zasługuje w tym rozdziale opracowanie części dotyczącej (3.3) *Metod pracy asystenta rodziny w Polsce*. Zawartość merytoryczna tego podrozdziału, graficzne opracowania poszczególnych etapów pracy asystenta z rodziną w zależności od zdiagnozowanego problemu i graficzne zobrazowania stosowanych w zależności od zdiagnozowanych problemów metod - zasługują na wyróżnienie. Wprowadzenie grafiki czyni narrację Doktorantki nie tylko przejrzystą, ale przede wszystkim ukazuje jej zdolność do syntetycznego, logicznego i graficznego ujmowania treści, działań, etapów, kroków postępowania, strategii pomocowych. W rozdziale tym widoczne jest to, że Doktorantka występuje nie tylko jako ekspert w zakresie wiedzy teoretycznej w zakresie pracy asystenta rodziny, ale niejako sam asystent rodziny, znakomity praktyk o wysokiej społecznej wrażliwości. Właściwie można by było wyjść z założenia, że jest świetnym praktykiem, który przez pracę w rodzinie, z rodziną na rzecz rodziny w jej środowisku w celu wywołania pozytywnych zmian – występuje jako badacz w działaniu.

Część teoretyczną stanowią spójne pod względem treści rozdziały, potwierdzając tym samym umiejętność krytycznej analizy treści i prezentowania wiedzy zgodnie z przyjętymi ramami teoretycznymi. Ta część pracy jest dowodem na biegłość Doktorantki w zakresie wiedzy teoretycznej z poszczególnych kategorii analiz, zaś sposób narracji, zaprezentowania jej – potwierdza także wysokie kompetencje językowe.

Ocena projektu badań własnych

Analiza merytorycznych założeń podstaw metodologicznych projektu pozwala stwierdzić, że przygotowany jest on na dobrym poziomie, spełniając kryteria wymagane dla projektu badawczego w tym zakresie. Doktorantka przekonuje o słuszności i wartości podjętego zagadnienia badawczego w uzasadnieniu wyboru tematu. Podkreśla, że badania i analizy osadziła „na gruncie teorii rozwoju zawodowego Donalda Supera” (s. 84), co stanowi ciekawy konstrukt do analizy i interpretacji doświadczeń zawodowych asystentów rodziny, będących w różnych stadiach kariery zawodowej.

W przedstawionych założeniach metodologicznych należy zauważyć, że Doktorantka prawidłowo określa przedmiot i cele badań. Sformułowała 9 celów poznawczych oraz cel teoretyczny i praktyczny. Szczegółowo opisała przebieg realizacji celów badawczych ujmując je w wyznaczone i dookreślone w projekcie etapy badawcze. W dalszej części zgodnie z przyjętymi w metodologii zasadami prowadzenia badań sformułowała problem główny i 12 problemów szczegółowych. W przypadku przygotowywania pracy do druku należy w problemie głównym dokonać uzupełnienia lub korekty językowej bowiem pytanie w postaci „Jakie są doświadczenia asystentów rodziny, zdobyte w toku podejmowanych przez nich aktywności zawodowej?” jest językowo niepoprawne.

W projekcie badawczym osadzonym w paradygmacie jakościowym Doktorantka przeprowadziła badania z wykorzystaniem metody biograficznej z techniką wywiadu narracyjnego (szkoda, że nie podała za którym metodologiem przyjęła tę klasyfikację). W opisie gromadzenia i realizacji metody posłużyła się podejściem Fritza Schutze. Uważam, że ten wybór powinien mieć szersze uzasadnienie merytoryczne i metodologiczne, szczególnie mające konsekwencje dla analizy, interpretacji danych z badań, a wcześniej dla specyfiki doboru osób do badań i warunków limitacji. Należy dodać, że do wywiadu nie zostały dołączone dyspozycje do wywiadu. Doktorantka pisze na s. 99, że „Przed rozpoczęciem wywiadów każdemu z badanych zarysowałam zakres tematyczny wypowiedzi kierując się dyspozycjami wynikającymi z problemów badawczych”. W przypadku przygotowania pracy do druku należy powyższe wskazania uzupełnić, dla merytorycznego uzasadnienia i przejrzystości prowadzonego wywodu.

Charakterystyka i dobór osób do badań jest opisany prawidłowo, wymaga jednak doprecyzowania metoda analizy danych, potwierdzająca zasadność doboru próby.

W sumie Doktorantka przeprowadziła 24 wywiady z asystentkami rodziny (kobiety), będącymi w różnym wieku i o zróżnicowanym stażu pracy, z wszystkich województw Polski,

reprezentujących małe i duże aglomeracje miejskie, co pozwoliło badaczce skonstruować innowacyjny i kompleksowy projekt modelu asystentury.

Część empiryczna to obszar problemowy niezwykle ciekawy i inspirujący zarówno do refleksji, jak i podjęcia dalszych eksploracji badawczych w zakresie tematyki podjętej przez Doktorantkę. W poszczególnych rozdziałach, których kolejność wyznaczają postawione pytania badawcze Autorka poprzez analizę treści wywiadów, zgodnie z wyłanianymi kategoriami, konstruuje asystenturę rodziny na podstawie doświadczeń czynnych zawodowo asystentek rodziny. Zgodnie z logiką zawodowego funkcjonowania prowadzi ją od motywów wyboru zawodu, poprzez nadzieje i oczekiwania, warunki pracy, metody pracy, napotymane trudności, radzenie sobie z nimi, plany zawodowe, bilans zawodowy czy pozytywne i negatywne strony asystentury wraz z propozycjami modyfikacji i zmian tego co niedoskonałe.

Warto podkreślić, że prezentowane w części empirycznej analizowane obszary (kategorie) badań zostały ujęte prawidłowo i przedstawione klarownie, wzmocnione przykładami cytowanych wypowiedzi uczestniczek badania. Całość dobrze oddaje specyfikę i indywidualizm doświadczeń, układających się w syntetyczny model kategorialny. Wartościowym zobrazowaniem analizowanych kategorii, jest ich graficzne obrazowanie w wyłanianych subkategoriach problemowych.

Na wyróżnienie zasługują obszernie wnioski, klarownie uporządkowane z argumentacją przekonującą i popartą pieczołowitą starannością, które stanowią ważny przyczynek do rozwoju wiedzy o asystenturze rodzinnej. Mogą dostarczać bogatej wiedzy o sposobach możliwych działań przez wieloaspektowy ogląd jednostki, która w nich funkcjonuje. Nauczycieli akademickich – inspirować do większej uwagi w rozwoju kompetencji profesjonalnych kandydatów na asystentów rodzinnych. Pani mgr Katarzyna Hyży pokazała jeden z możliwych kierunków – pól do wykorzystania.

Wysoko oceniam warsztat naukowy – niebanalność przyjętych rozwiązań naukowych, twórcze zaangażowanie Doktorantki i niemałą erudycję w zakresie asystentury rodzinnej. Bada wysunięte problemy skrupulatnie i wszechstronnie mając na uwadze ich złożoność i wielostronność. W efekcie tak postawionego zabiegu, opracowanie nasuwa wiele pytań i uwag dyskusyjnych wypełniając tym lukę w debacie na temat polityki społecznej, problemów i kwestii społecznych wymagających nowych, innowacyjnych rozwiązań w pracy z rodzinami problemowymi. Dodatkowym walorem jest prowadzona narracja. W toku lektury nie pojawia się uczucie niedosytu w zakresie osiągniętych rezultatów lub przekonanie o pominięciu bądź też zasygnalizowaniu określonego aspektu problematyki badawczej. Część empiryczna pracy napisana jest nie tylko poprawnie, ale też ciekawie.

Podsumowanie wyników badań oraz wnioski końcowe zaprezentowała Doktorantka w rozdziale 6. W tej części pracy na szczególne wyróżnienie zasługują wyprowadzone modele, w tym profesjonalny model asystentury rodziny w oparciu o doświadczenia badanych osób oraz regulacje prawne. Model ten jest innowacyjny, najbardziej aktualny, zbudowany na autentycznych doświadczeniach asystentów rodziny. Mimo, iż w literaturze przedmiotu są opracowania z postulatami zmian, rekomendacjami czy przykładami dobrych praktyk, to odnoszą się one wyłącznie do wybranego przez danego autora wycinka rzeczywistości i raczej już nieaktualne (dotyczą pierwszych lat asystentury, pierwsze doświadczenia po jej wprowadzeniu regulacjami prawnymi). Doktorantka zaś, uwzględniła aktualne i ujęła kompleksowo asystenturę, budując model, bazujący na aktualnych, bieżących doświadczeniach asystentów oraz uwzględniający praktyczne aspekty wraz z możliwością ich wdrożenia (przy obecnych regulacjach prawnych).

Wysoko cenię kompetencje badacza, który podejmuje trud zbierania materiału badawczego z wykorzystaniem wywiadu narracyjnego, bowiem wymaga ona od niego krytycznego namysłu, refleksyjności i jednocześnie otwarcia na kategorie analizy, a także opis i interpretację tak, by nie zniekształcić wyników badań własnym myśleniem i interpretacją.

Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że Badaczka unaocznia nie tylko luki w zakresie badań nad asystenturą rodzinną, ale również ukazuje słabe punkty i propozycje ich zmiany, czego efektem są wypracowane modele: asystentury w ujęciu przepisów prawa, asystentury w doświadczeniach asystentów oraz najważniejszy w pracy i potwierdzający realizację celu teoretycznego, postulowany model asystentury rodziny.

Reasumując: dojrzałość projektu badawczego, rzetelność naukowego wywodu, spójność założeń metodologicznych, a także poprowadzona w interesujący i poprawny pod względem metodologicznym zgodnie z założeniami konstruktywizmu narracja w zakresie analizy i interpretacji materiału badawczego, przesądzają o sukcesie zrealizowanego przez mgr Katarzynę Hyży projektu naukowo-badawczego. Wnioski wprowadzone z badań prowokują do dalszych eksploracji w wyróżnionych obszarach, a także namysłu i zainicjowania oraz wdrożenia zmian w obszarze prawnych, społecznych i emocjonalno-poznawczych aspektów asystentury rodzinnej.

Konkluzja

Przedłożoną do recenzji pracę sytuuję w centrum pedagogiki społeczno-opiekuńczej, pedagogiki mediów oraz teorii wychowania. Oceniając rozprawę doktorską mgr Katarzyny Hyży *Doświadczenia zawodowe i ich uwarunkowania w narracjach asystentów rodziny* stwierdzam, że porusza ważną (incydentalnie podejmowaną) i aktualną problematykę pedagogiczną. Jest dobrze osadzona w przyjętych przez Autorkę perspektywach teoretycznych, poprawna metodologicznie. Wyróżnia się zaangażowaniem czytelnika w prowadzoną narrację oraz umiejętnością podejmowania dyskusji. Oceniana rozprawa potwierdza umiejętności Doktorantki w zakresie samodzielnego projektowania i prowadzenia badań naukowych. Spełnia wszystkie warunki stawiane rozprawom doktorskim zawartych w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wyrażając pozytywną opinię o wykonanej pracy, wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Monika S. Piłkiewicz